

Легалізація й ефективне використання програмного забезпечення в Україні / В. Дмитришин // Інтелектуальна власність. – 2002. – №10. – С.16–21. 4. Закон України “Про морські порти України” № 4709-VI від 17. 05. 2012 р. 5. Дука А.П. Аналіз інвестиційних проектів: навч. посіб. / А.П. Дука ; Акад. праці і соц. відносин Федер. профспілок України. — К., 2010. — 240 с. 6. Кучеренко В.Р. Проектний аналіз у підприємстві / В.Р. Кучеренко, В.А. Карпов, О.М. Подмазко; Одес. держ. екон. ун-т. — О.: Астропринт, 2006. — 122 с. 7. Леффингуэлл Д. Принципы работы с требованиями к программному обеспечению. Унифицированный подход / Д. Леффингуэлл, Д. Уидриг; пер. с англ. — М.: Вильямс, 2002. — 199 с. 8. Савченко В.Ф. Аналіз альтернативних проектів та оптимальне розміщення інвестицій / В.Ф. Савченко, О.О. Ромашикін // Актуал. пробл. економіки. — 2009. — № 4. — С. 179–187.

УДК330.322:368:622.3

А.С. Гусак

Інститут економіки промисловості НАН України

СТРАХОВИЙ ЗАХИСТ КОНЦЕСІЙНИХ ІНВЕСТИЦІЙНИХ ПРОЕКТІВ З ВУГЛЕВИДОБУТКУ¹

Ї Гусак А.С., 2013

Проаналізований розподіл ризиків між державою та приватним інвестором в інвестиційних проектах з вуглевидобутку, що реалізуються в Україні на засадах концесії.

За допомогою діаграми Ісікави виокремлено ризики, які мають бути перерозподілені між ключовими учасниками подібних проектів за допомогою інструментів страхування. Надано рекомендації з розбудови комплексного страхового захисту концесійних проектів у вуглевидобуванні.

Ключові слова: вуглевидобування, інвестиційний проект, концесія, ризик, страхування.

A.S. Gusak

Institute of Industrial Economics of the NAS of Ukraine

INSURANCE PROTECTION OF CONCESSION INVESTMENT PROJECTS IN COAL MINING

Ї Gusak A.S., 2013

The article analyzes the sharing of risks between the government and private investors in coal mining investment projects being implemented on the basis of concession in Ukraine.

Risks, that should be real located among the key participants of similar projects using insurance tools, singled out through the Ishikawa Diagram. Recommendations for building of comprehensive insurance coverage for concession projects in coalmining are developed.

Key words: coal mining, investment project, concession, risk, insurance.

Постановка проблеми. Аналіз практики ведення інвестиційних проектів з вуглевидобутку у різних країнах доводить, що переважно власником вугільних родовищ, навіть за умов розвиненої національної економіки, є держава. Відтак питання управління ризиками, зокрема захисту активів, які залучаються до провадження інвестиційних проектів у галузі, є прерогативою держави. У той

¹ Дослідження виконано у межах наукового проекту ІЕП НАН України “Модернізація гірничодобувної промисловості України” (№ держреєстрації 0113U004370)

самий час для розвитку і фінансування галузі держава, як правило, залучає надкористувачів – приватних інвесторів – до співпраці на засадах державно-приватного партнерства (ДПП). За таких умов відповідальність за економічну безпеку активів, переданих в управління приватному інвесторові, має коректно розподілятися між фактичним власником вугільних родовищ – державою, та залученим до співпраці інвестором, який фактично має здійснювати управління інвестиційним проектом, зокрема управляти ризиками цього проекту.

Одним з найпоширеніших інструментів економічного захисту, який забезпечує коректний розподіл ризиків між власником родовищ та залученим інвестором, є страхування.

Загальні засади страхування реальних інвестицій є достатньо опрацьовані з теоретичної та практичної точок зору. Утім питання розбудови страхового захисту для концесійних проектів в українському вуглевидобутку залишається актуальним. Річ у тому, що вибір науково-обґрунтованого та фактично застосовуваного страхового інструментарію вимагає урахування як специфіки конкретної галузі – вуглевидобування, так і особливостей її функціонування у нашій країні, вибраного механізму взаємодії між основними учасниками інвестиційного процесу у межах національного законодавства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження теоретичних джерел та публікацій прикладного спрямування свідчить, що, незважаючи на наявність достатньо великої кількості вітчизняних та зарубіжних публікацій із загальної проблематики страхування інвестиційних проектів [1–4], проблемам убезпечення інвестиційних проектів саме у добувних галузях приділено не достатньо уваги. Страхування інвестицій у добувних галузях є об'єктом дослідження дуже обмеженого кола робіт, в яких увага переважно акцентується на проектах у нафтодобувній промисловості [5; 6] чи видобутку рудних копалин [7]. Крім того, у згаданих працях дослідники віддають перевагу вивченню специфічних галузевих ризиків, що притаманні інвестиційним проектам у певній промисловості, не концентруючись на ризиках, пов'язаних з формою організаційно-правових відносин між учасниками проекту. Інша група дослідників концентрується на специфіці страхування проектів, що реалізуються на засадах ДПП, не враховуючи їх галузеву специфіку. До таких робіт належать дослідження А.С. Міллермана [8], Т.А. Спіціної [9] та інших. Відповідно сьогодні фактично відсутні дослідження, присвячені розбудові моделей страхового захисту інвестиційних проектів з вуглевидобутку, які б враховували як галузеву специфіку, так і специфіку організаційно-правової форми їх реалізації.

Постановка цілей. Отримані результати аналізу останніх досліджень і публікацій зумовлюють постановку таких цілей цього дослідження:

- 1) моделювання наявного розподілу ризиків між концесіонером та концесіодавцем у вітчизняних проектах з вуглевидобутку;
- 2) вибір основних видів страхування, що дасть змогу здійснити економічно обґрунтований розподіл визначених ризиків між учасниками інвестиційного проекту у вуглевидобуванні;
- 3) надання практичних рекомендацій щодо комплексного використання страхових інструментів у регулюванні концесійних відносин держави і приватного сектору при організації інвестиційних проектів у вуглевидобутку на засадах концесії.

Виклад основного матеріалу. Для досягнення поставлених цілей застосований методичний підхід, що використовується в теорії та практиці проектного управління та відомий як *структурне проектне моделювання* [10]. Вихідним положенням для розроблення структурної моделі є теза про те, що будь-який проект реалізується як сукупність низки заходів, що виконуються у певній послідовності. У межах цього підходу передбачається структуризація проекту, який розглядається, тобто побудова дескриптивної моделі цього проекту шляхом виокремлення логічно взаємопов'язаних дій, заходів як альтернативних, так і тих, що припускають сумісне виконання у межах проекту та причинно-наслідкових зв'язків між ними [11]. Оцінка наслідків (позитивних та нега-

тивних) для окремих локальних заходів та дій методично є простішим завданням, ніж отримання подібних оцінок для укрупнених етапів чи усього проекту узагалі.

У практиці управління ризиками складних, зокрема, технологічних виробничих систем існує кілька методик структурного аналізу та моделювання, що можуть обґрунтовано застосовуватися для пошуку причин інцидентів (негативних наслідків реалізації проектів, відмов у роботі систем тощо). Одним з них є *діаграма Ісікави* (cause-effect diagram, fishbonediagram), яка запропонована відомим японським дослідником з питань контролю і названа в його честь. Це графічний інструмент, що дає змогу наочно і систематизовано аналізувати взаємозв'язки наслідків (effects) і причин (causes), які породжують ці наслідки або впливають на них. Цінність методу полягає у сприянні категоризації та структуризації потенційних причин, ідентифікації найвірогіднішої причини досліджуваного слідства [12]. Метод застосовується для аналізу ефективності бізнес-процесів, аналізу ризиків проектів, прийняття управлінських рішень на основі структурованого аналізу чинників впливу, причин відмов виробничих систем тощо. До обмежень можна зарахувати необхідність попереднього пошуку можливих причин досліджуваного результату, а так само складність під час визначення ступеня впливу виявлених причин на ймовірність виникнення наслідків.

Об'єктом структурного моделювання у нашому випадку слугуватиме концесійний проект, точніше основні етапи співпраці між концесієдавцем – державою і концесіонером – приватним інвестором, визначені відповідно до законодавства України.

Вітчизняним законодавством для вуглевидобувної галузі передбачені усі основні форми ДПП, відомі у міжнародній практиці, а саме: концесії, угоди про розподіл продукції, сервісні угоди. Для вітчизняної вуглевидобувної галузі передбачені специфічні (додаткові) механізми регулювання форм ДПП, зокрема, закон України “Про особливості оренди чи концесії об'єктів паливно-енергетичного комплексу, що перебувають у державній власності” [13] (тут і далі – профільний закон). Саме в останньому законодавчому акті концесія розглядається як основна форма ДПП та ключовий організаційно-правовий та організаційно-економічний механізм залучення інвестицій у вуглевидобуток України.

Відтак метою моделювання є виявлення потенційних ризиків для об'єкта концесії та умов його розподілу між учасниками концесійних відносин, а також обґрунтування доцільності використання конкретного страхового інструментарію (видів страхування) для економічного забезпечення окремих груп активів у межах об'єкта концесії, а також запобігання конфліктам між суб'єктами концесії під час реалізації несприятливих ситуацій.

До найістотніших умов, за якими концесія відрізняється від інших форм ДПП, дослідники зараховують [14]: рівноправність сторін концесійної угоди; збереження права власності на об'єкт концесії (активи) за концесієдавцем, збереження права власності на доходи від експлуатації об'єкта концесії за концесіонером, дотримання балансу ризиків та фінансових інтересів сторін концесійного договору. Фактично ж остання перевага в умовах українського законодавства є відсутньою, про що свідчать результати моделювання розподілу ризиків між концесіонером і концесієдавцем у вітчизняних проектах з вуглевидобутку, які проведені за допомогою діаграми Ісікави (рис. 1).

Як бачимо з побудованої діаграми, потенційні конфлікти через незбалансований розподіл ризиків між концесієдавцем і концесіонером можуть виникати на кожному з етапів співпраці за певним інвестиційним проектом. Розглянемо визначені ризикові ситуації на кожному з етапів:

1. *Ініціювання проекту на умовах концесії*. Згідно з чинним законодавством України, можливі два варіанти передачі об'єктів вугільної промисловості у концесію, залежно від джерела такої ініціативи: згідно з ініціативою уповноваженого органу або з ініціативи потенційного концесіонера. В обох випадках першочерговим етапом для реалізації інвестиційного проекту стає техніко-економічне обґрунтування можливості і доцільності передачі об'єкта у концесію. Практика проектного аналізу у гірничій сфері демонструє, що ключова оцінка ризиків реалізації проекту має здійснюватися саме на цьому етапі і визначає увесь його подальший хід.

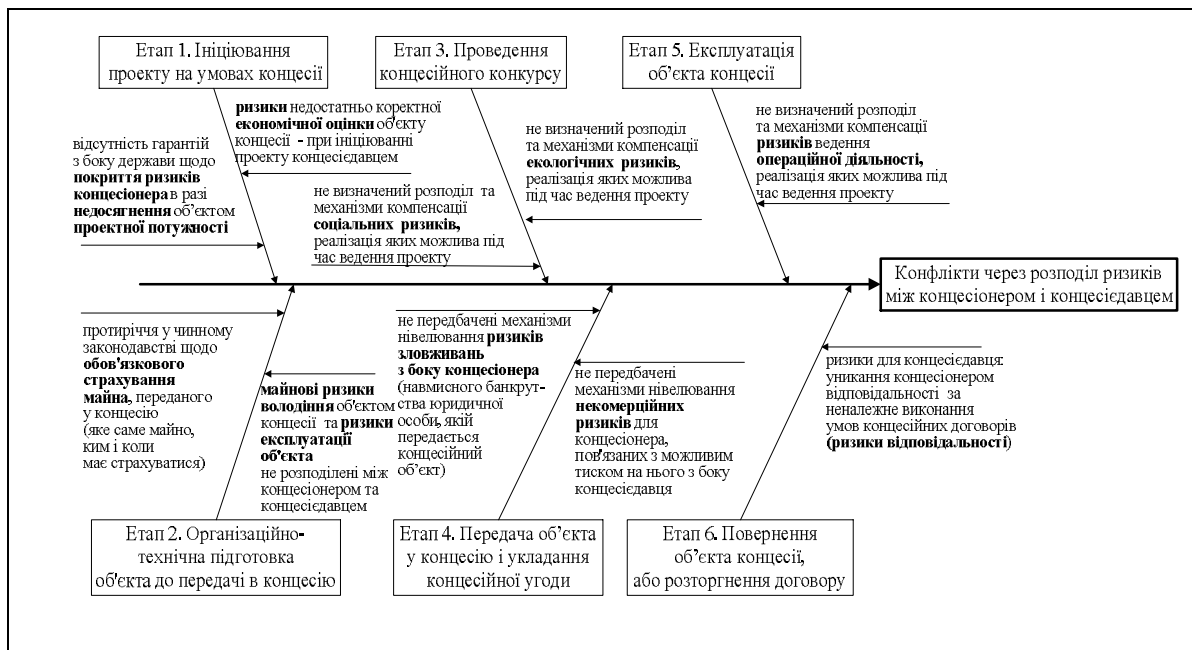

Рис. 1. Діаграма Ісікаві: розподіл ризиків між концесіонером і концесіодавцем у вітчизняних проектах з вуглевидобутку

У профільному законі цей етап взаємодії майже не регламентований, хоча, на нашу думку, він є ключовим щодо забезпечення повноцінної підготовки до реалізації проектів на засадах концесії. Не згадуються критерії, за якими приймається рішення щодо передачі (чи відмови у такій передачі) об'єкта у концесію. Повністю відсутній опис процесу щодо ініціювання рішення про передачу об'єктів ПЕК у концесію за першим варіантом – з ініціативи Міненерговугілля України. Натомість у ст. 6 закону йдеться про те, що визначення вартості об'єкта, який передається в концесію, здійснюється відповідно до методики оцінки майна, затвердженої Кабінетом Міністрів України, при цьому вартість промислових запасів вугілля не враховується.

Такий підхід містить істотні суперечності із загальноприйнятою практикою оцінки вуглевидобувних підприємств. Як зазначають науковці і практики у сфері інвестиційного менеджменту добувних галузей, головною метою будь-якого гірничодобувного підприємства є отримання прибутку від продажу корисних копалин, що видобуваються, відтак основним джерелом капіталізації такої компанії є не стільки матеріальні нерухомі активи, скільки економічний потенціал родовищ, що розробляються. У структурі капіталізації вклад запасів корисних копалин відіграє ключову роль, а самі корисні копалини є найістотнішим активом підприємства [15]. Часто основні фонди компанії не являють економічного інтересу відокремлено від сировинної бази, під яку вони були оформлені. Лише частина нерухомості може бути реалізована як актив, затребуваний ринком, переважно це стосується найліквіднішого обладнання, тоді як гірничі виробки і значна частина об'єктів поверхневого комплексу не являють собою самостійної цінності. Відтак об'єктивна оцінка вкладу запасів вугілля є основним чинником повноцінної інвестиційної оцінки вартості вуглевидобувного підприємства.

Ігнорування концесійним законодавством України загальноприйнятого у міжнародній практиці підходу до оцінки активів, що передаються у концесію, не лише провокує актуалізацію ризиків ведення певних інвестиційних проектів, але й слугує чинником зменшення привабливості концесійних пропозицій для інвесторів. Як зазначають експерти, однією з головних проблем законодавства про концесії є відсутність гарантій з боку держави щодо покриття ризиків інвестора у разі недосягнення об'єктом проектної потужності. Крім того, термін окупності концесійних проектів тривалий, що ускладнює прогнозування повернення інвестицій [16].

Здається доцільним проведення професійної оцінки запасів та гірничо-геологічних умов їх видобутку до оголошення концесійних конкурсів для усіх об'єктів, які держава планує передати у

концесію. Прийнятним організаційним механізмом для цього вбачається проведення відкритого конкурсу між професійними операторами, що надають геологорозвідувальні, проектувальні та консультаційні послуги у сфері оцінки промислових запасів вугілля за рахунок концесіодавця. Оцінка запасів дасть змогу обґрунтованіше сформулювати перелік об'єктів концесії (шахт) та провести їх класифікацію за потенційною економічною привабливістю для інвестора. Відповідно зможуть бути прийняті рішення щодо стимулів, які доцільно використати для кожної групи об'єктів концесії (знизити роялті для менш привабливих об'єктів тощо).

Своєю чергою, прозорість проведення такого конкурсу та якість отриманих оцінок істотно зростуть за умови використання механізму страхування професійної відповідальності підрядників, що виконуватимуть розвідку та оцінку запасів. Зазначені компанії можуть застрахувати власну професійну відповідальність за надані оцінки на користь концесіодавця (держави). Держава, своєю чергою, має переуступити свої права як вигодонабувача за подібним договором страхування обраному концесіонеру під час укладання концесійної угоди.

Використання механізму страхування професійної відповідальності за надання проектних оцінок істотно підвищить надійність останніх за рахунок двох заходів:

- контролю з боку страховика. Страхова компанія буде готова надати відповідний захист і застрахувати професійну відповідальність лише достатньо надійних геологорозвідувальних чи консалтингових компаній з високою професійною репутацією. Наявність договору страхування професійної відповідальності може слугувати обов'язковою умовою залучення підрядника до оцінки запасів шахт, які плануються до концесії. Відтак фільтрація учасників конкурсу відбудеться ще на етапі укладання ними договорів страхування відповідальності зі страховими компаніями;

- контролю з боку перестраховика. Внаслідок недостатнього досвіду вітчизняних страхових компаній більшість з них використовують механізм перестраховування ризиків відповідальності учасників конкурсу. Це, своєю чергою, слугуватиме додатковою запорукою і надійності оцінок, і отримання страхового відшкодування.

2. *Організаційно-технічна підготовка об'єктів ПЕК до передачі в оренду чи концесію.* Чинне законодавство не передбачає використання інструментів страхування на етапі такої підготовки. У той самий час закон України "Про страхування" зараховує страхування майна, переданого у концесію, до обов'язкових видів [17]. Тому не є остаточно зрозумілим, чи підлягає об'єкт концесії страхуванню до початку передачі, чи в договорі страхування майна, що передається в концесію, чи має бути укладений вже після договору концесії.

З одного боку, ст. 18 профільного закону визначає, що ризик випадкової загибелі або пошкодження об'єкта концесії несе концесіодавець, якщо інше не встановлено концесійною угодою. Майно, отримане концесіонером або створене відповідно до умов такої угоди, страхується концесіонером на користь того, хто несе ризик випадкової загибелі чи пошкодження об'єкта, тобто держави.

Згадані положення містять можливості неоднозначного трактування через нечіткий розподіл ризиків володіння та експлуатації концесійного майна, що може провокувати виникнення конфліктних ситуацій на подальших етапах взаємодії концесіонера та концесіодавця. Оптимальним інструментом розподілу зазначених ризиків та упередження конфліктних ситуацій також може виступити страхування.

Вбачається доцільним страхування майнових комплексів від повної чи часткової втрати на не-тривалий термін, який охоплює момент повної передачі майна у концесію, ще до початку концесійного конкурсу. І страхувальником, і вигодонабувачем за цим короткостроковим договором має виступати концесіодавець. Цей крок запобігатиме можливим ситуаціям із повною чи частковою втратою майна внаслідок дії випадкових чинників у граничний період, коли відбувається процес передачі майна і можливі подвійні трактування, хто саме має нести відповідальність за його пошкодження.

На подальших етапах, залежно від плану дій за певним інвестиційним проектом, можливі варіанти укладення договору страхування майна, коли:

- за ризиками часткової втрати майна, що не припиняють остаточно функціонування об'єкта (ризик експлуатації), виплата здійснюється на користь концесіонера,

- за ризиками повної втрати майна (ризик володіння) вигодонабувачем є концесіодавець.

Визначення страхової суми є основою для коректної ринкової оцінки майнового комплексу, що, згідно із законом, має здійснюватися на цьому етапі, і не вимагає додаткових витрат.

3. *Проведення концесійного конкурсу.* Існує кілька методів надання концесій: конкурсні змагання; прямі переговори; конкурентні переговори, які поєднують елементи двох попередніх методів. Законодавство України декларує, що концесіонер повинен відбиратися за конкурсом, що найбільшою мірою відповідає поширеній міжнародній практиці.

У той самий час у законодавстві України не визначена мета концесії об'єктів ПЕК та перелік критеріїв, за якими здійснюється вибір концесіонера, що відповідав би такій меті. Присутні лише посилення на те, що фінальне рішення приймається з урахуванням комплексу показників. Зокрема, сьогодні у профільному законі йдеться про те, що конкурсна комісія надає претендентам особливі вимоги з питань забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення, охорони довкілля та охорони праці. По суті цей спектр завдань характеризує засоби запобігання та компенсації негативних екологічних та соціальних наслідків, що можливі в результаті здійснення проекту. Одним з інструментів їх компенсації може слугувати страхування. Відтак до умов конкурсу можуть бути зараховані:

1) вимоги щодо страхування концесіодавцем екологічних ризиків за проектом – в обсязі і за напрямками, визначеними концесіодавцем на етапі ініціювання рішення про концесію;

2) вимоги щодо надання колективу підприємства – об'єкта концесії – додаткових соціальних гарантій, шляхом їх страхування за рахунок концесіонера, наприклад, від нещасного випадку (може бути обов'язковою умовою конкурсу) тощо.

Переваги використання саме інструментів страхового захисту від екологічних ризиків та для сприяння виконанню соціальних завдань описані у численних дослідженнях. Актуальність їх використання в умовах концесії зростає у зв'язку з тим, що завдяки використанню страхування збільшується прозорість виконання договірних зобов'язань концесіонером: концесіодавець має можливість отримати інформацію як від концесіонера, так і від страхової компанії, існує додатковий контроль з боку страховика за дотриманням концесіонером техніки безпеки, інших істотних заходів з попередження страхових подій тощо.

4. *Передача об'єкта у концесію і укладання концесійної угоди.* Багато дослідників концесійних правовідносин у гірничій промисловості акцентують увагу на необхідності ретельного обґрунтування усіх умов такої угоди, оскільки в гірничій концесії існує максимальний ризик зловживань з боку концесіонера, у т.ч. для навмисного банкрутства юридичної особи, якій передається у концесію об'єкт вуглевидобувної промисловості. Підвищений ризик зумовлений специфікою об'єкта концесії, а саме ділянки надр, яка втрачає свою цінність після відчуження корисної копалини від гірничого масиву [15].

На нашу думку, обов'язковим, але не єдиним механізмом попередження таких зловживань може стати страхування професійної відповідальності менеджменту компанії-концесіонера на користь держави (“D&O”, від англ. “*directors and officers liability insurance*”).

Своєю чергою, концесійним проектам у вуглевидобуванні притаманний високий рівень політичних ризиків, що пов'язаний переважно із тривалим життєвим циклом проекту і високими “стартовими” ризиками у конкретній державі – Україні. На нашу думку, сьогодні державі варто також ініціювати процес і взяти участь у страхуванні некомерційних ризиків приватного інвестора за цим договором. Цей пункт заслуговує на особливу увагу, з огляду на негативні інвестиційні рейтинги України загалом та її окремих регіонів та галузей (особливо вугільної промисловості) зокрема [18]. Уявляється доцільним, якщо на цьому етапі держава зобов'язується повністю чи частково компенсувати витрати на страхування некомерційних ризиків концесіонеру, у разі його звернення, наприклад, до міжнародної агенції гарантування інвестицій (MIGA) тощо.

3) 5. *Експлуатація об'єкта концесії.* Сьогодні відбувається реалізація переважно комерційних ризиків проекту, характерних для інвестиційної фази (реконструкція чи будівництво об'єкта) та поточної операційної діяльності. Формування страхового захисту на цьому етапі є прерогативою кожного конкретного інвестора. Виняток становлять страхові договори, виконання зобов'язань за якими (внесення страхових платежів тощо) регламентуються концесійною угодою. Це можуть бути договори зі страхування відповідальності концесіонера за екологічними та соціальними ризиками.

**Розподіл страхових ризиків між концесіонером і концесієдавцем
у вітчизняних проєктах з вуглевидобутку**

Етап концесійних відносин	Ризики, що вимагають розподілу	Можливість передачі на страхування	Страховий інструментарій (види страхування)	Страховальник	Вигодонабувача договором страхування
Ініціювання проєкту на умовах концесії	Ризики недосягнення об'єктом проєктної потужності	Частково існує	Страхування відповідальності установ, що виконують оцінку запасів вугілля по об'єктах концесії	Концесієдавець	Концесіонер
Організаційно-технічна підготовка об'єкта до передачі в концесію	Ризики володіння майном	Наявна	Страхування майна від повної чи часткової втрати на нетривалий термін, що охоплює момент повної передачі майна у концесію	Концесієдавець	Концесієдавець
Проведення концесійного конкурсу	Соціальні та екологічні ризики, пов'язані з експлуатацією об'єкта концесії	Наявна	Страхування екологічне та по будівельно-монтажних ризиках. Страхування медичне та від нещасного випадку для персоналу шахти – об'єкта концесії	Концесіонер	Вигодонабувачі, визначені концесієдавцем: персонал шахти, місцеві громади тощо
Передача об'єкта у концесію	Некомерційні ризики проєкту	Наявна	Страхування політичних ризиків	Концесіонер, частково Концесієдавець	Концесіонер
Експлуатація об'єкта концесії	Ризики вчинення шкоди третім особам під час ведення проєкту	Наявна	Види страхування, визначені концесієдавцем в умовах проведення концесійного конкурсу	Концесіонер	Вигодонабувачі, визначені концесієдавцем
	Ризики володіння та експлуатації майна (ведення операційної діяльності)		Усі інші види майнового страхування	Концесіонер	За ризиками повної втрати нерухомості: концесіонер. В інших випадках – концесієдавець
Повернення об'єкта або розторгнення договору концесії	Ризики неналежного виконання концесійних зобов'язань та зловживань з боку концесіонера (нависне банкрутство тощо)	Частково існує	Страхування відповідальності директорів і менеджменту	Концесіонер	Концесієдавець
		Наявна	Страхування відповідальності по екологічних ризиках (рекультивация тощо) Обов'язкове страхування концесійного майна. Якщо передбачено угодою – страхування майна, що створюється у процесі експлуатації об'єкта концесії (об'єкти шахтного будівництва)		

б. Повернення об'єкта концесії концесіодавцю або розторгнення договору концесії. Експерти з правових питань зазначають, що неадаптованість інституційних механізмів впровадження договірної основи надкористування дає змогу компаніям, що розробляють надра, уникнути відповідальності за неналежне виконання умов концесійних договорів через фіктивне банкрутство. Це є одним з наймасштабніших ризиків для концесіодавця. Одним із можливих механізмів зниження цього ризику виступає вже згадане страхування "D&O", а також страхування майна на користь концесіодавця, передбачене законодавством. Узагальнений перелік видів та напрямків страхування, які доцільно застосовувати для комплексного забезпечення активів вугільних шахт – об'єктів концесії, наведений у таблиці.

Висновки. Проведене за допомогою діаграми Ісікави моделювання дає можливість визначити невідповідності у розподілі ризиків і відповідальності між концедентом і концесіонером у вітчизняних проєктах з вуглевидобутку:

1. На основі проведеного моделювання розроблений комплекс рекомендацій зі страхування активів вітчизняних шахт, що передаються приватним інвесторам для реалізації інвестиційних проєктів на умовах концесії. Зазначені рекомендації уможливають здійснити обґрунтований розподіл ризиків концесійного проєкту між його ключовими учасниками і відповідно запобігти виникненню конфліктів між ними під час здійснення проєкту.

2. Наведені рекомендації можуть з часом увійти до правових вимог щодо страхування об'єктів концесії на кожному з етапів реалізації концесійних відносин і відповідно на кожному з етапів життєвого циклу інвестиційних проєктів вітчизняного вуглевидобування.

3. Перевагою запропонованого комплексу рекомендацій є його практична спрямованість, конкретизація щодо розподілу ризиків та їх фінансування (сплати страхових премій) сторонами концесійної угоди. Надані рекомендації враховують не лише необхідність забезпечення оптимального балансу відповідальності і ризиків між учасниками концесійної угоди, а також важливість формування додаткових стимулів для підвищення інвестиційної привабливості проєктів українського вуглевидобування.

Перспективи подальших досліджень. Перспективою подальших досліджень автора щодо розбудови страхового захисту інвестиційних проєктів у вітчизняному вуглевидобуванні, що реалізуються на засадах концесії та інших форм державно-приватного партнерства, є дослідження можливостей страхування не лише активів, але й бізнес-прибутку від реалізації подібних проєктів. До надання такого страхового захисту очікувано буде залучена держава – не лише як потенційний страхувальник та вигодонабувач, але й як страховик, що надаватиме подібний захист та створюватиме необхідну інфраструктуру для забезпечення галузі від специфічних ризиків.

Саме комплексний захист як активів, так і результатів подібних проєктів, може стати одним із чинників підвищення інвестиційної привабливості проєктів з реформування вітчизняного вуглевидобування.

1. Лайков А. *Страховая защита инвестиций в промышленном производстве* / А. Лайков // *Промышленные ведомости*. – № 8. – август 2005 г. – С. 18–21. 2. Медведкова Н. *Проблеми залучення іноземних інвестицій в Україну через механізми страхування*. / Н. Медведкова. // *Облік і фінанси АПК*. – 2009. – № 4. – С.21–29. 3. Моїсєєв Ю. *Страхування як засіб захисту прав інвесторів* / Ю. Моїсєєв, Ю. Уралова // *Тези Міжнар. наук.-пр. інтернет-конф. "Економіко-правові дослідження в ХХІ в."*. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.hozpravo.com.ua/conferences/arhiv/>. 4. Зальотов О. *Знайти й забезпечити: страхування інвестиційних ризиків* / О. Зальотов, В. Вареня // *Дебет-Кредит. Український бухгалтерський тижневик*. – 2001. – № 23. – С. 21–24. 5. Крюков В. *Теория и практика страхования*

нефтегазодобычи на шельфе России / В. Крюков // *Нефтегазовая геология. Теория и практика.* – 2007. – № 2. – С. 11–27. 6. Жуков А. Параметры страховой защиты от рисков при реализации нефтегазовых проектов / А. Жуков // *Російський економічний інтренет-журнал за 2011 р.* – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://e-rej.ru/Articles/2011/Zhukov.pdf>. 7. Атоян Р.Э. Виды страхования и страховые риски / Р.Э. Атоян // *Горный информационно-аналитический бюллетень.* – 2002. – № 1. – С. 31–33. 8. Миллерман А. Страхование и техническое регулирование в проектах государственно-частного партнерства / А. Миллерман // *Управление риском.* – 2011. – №1. – С.2–6. 9. Спицына Т.А. Страхование инвестиционных проектов, реализуемых на основе концессионных соглашений / Т.А. Спицына // *Организация продаж страховых продуктов.* – 2009. – №1. – С. 89–93. 10. Архипов А.В. Структурное моделирование инновационных проектов / А.В. Архипов, С.Н. Монастырский. // *Управление проектами.* – 2008. – №4(13).– С. 54–61. 11. Толкачева В.Е. Формирование и оценка устойчивости производственных сетей при реализации сложных многостадийных проектов. / В. Е. Ткачева // *Управление проектами.* – 2007. – №2 (7). – С. 65–71. 12. Алексеев А. Диаграмма Исикавы как метод структурного анализа / А. Алексеев // *Офіційний сайт консалтингової компанії “ІТ-Експерт”.* – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.itexpert.ru/rus/ITEMS/200810201649>. 13. Закон України “Про особливості оренди чи концесії об’єктів паливно-енергетичного комплексу, що перебувають у державній власності”. // *Відомості Верховної Ради України (ВВР).* – 2012. – № 18. – С.157. 14. Варнавский В.Г. Партнерство государства и частного сектора: формы, проекты, риски. – М.: Наука, 2005. – С. 5–40. 15. Твердов А. А. Методы оценки вклада запасов в стоимость горных компаний / А.А. Твердов, С.Б. Никичишев, А.В. Жура // *Офіційний сайт консорціуму ІМС Montan.* – [Електронний ресурс]. – Режим доступу:<http://www.imsmontan.ru/team/publication/22.pdf>; 16. Ілларіонов О.Ю. Державно-приватне партнерство у вугільній галузі України: господарсько-правовий аспект / О.Ю. Ілларіонов, І. С. Склярчук // *Вісник Інституту економіко-правових досліджень НАН України.* – 2011. – № 1 (2). – С. 104–111. 17. Закон України “Про страхування” від 07.03.1996 № 85/96-ВР (остання редакція від 18.01.2013 р.) / *Електронна бібліотека Верховної Ради України.* – [Електронний ресурс]. – Режим доступу:<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/85/96-%D0%B2%D1%80>. 18. Рейтинг інвестиційної привабливості України за методологією Світового банку “Doing Business” // *Офіційний сайт проекту Світового банку Doing Business.* – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.doingbusiness.org/data/exploreeconomies/ukraine>.